

вимірі цей письменницький подвиг має велике значення, тому що він сприяє глибшому пізнанню народом самого себе, своєї ідентичності і водночас, дає змогу, зрозумівши слово *іншого*, по-новому побачити картину світу.

Антологія «50 польських поетів» складена великим художником, а тому вона не справляє враження дещо механічного і випадкового зведення тих чи інших віршів під одну обкладинку, як це іноді трапляється з деякими іншими виданнями такого типу. Польська поезія пройшла через мисль і серце Д. Павличка. Завдяки цілісному її сприйняттю українському поетові й перекладачеві вдалося розкрити національну своєрідність душі польського народу, показати, як його цінності співвідносяться з загальнолюдськими, збагачуючи їх. Характеризуючи творчість Пйотра Целєша, Д. Павличко пише: «... коли спокій поета раптом обривається – то *це стає справді глибоким переживанням* і його самого, і того, хто вірші Целєша читає. Він пробує так само піднімати філософські теми, малюючи історичні постаті різних часів і народів» (курсів мій. – Л.О.) [, 521]. Це висловлення певною мірою правомірно спрямувати і на авторську антологію Д. Павличка, яка стимулює думку і активізує уяву, завдяки чому виникає потреба *піднімати філософські теми і малювати історичні та сучасні постаті* польського красного письменства. Але досягти в цьому позитивного результату можна лише за умови, якщо читати антологію «50 польських поетів» не вибірково, а підряд, не пропускаючи жодного рядка. Тільки тоді з її сторінок *літературний процес* у Польщі – зокрема його поезія – постане у свідомості реципієнта як пульсуюче життя, зі своїм *сюжетом* і своїми *героями*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павличко Д. На Спаса // Літ. Україна. – 2005 – 18 серпня. – С. 5.
2. 50 польських поетів: Антологія польської поезії / Пер., передм. та довід. про авт. Д. Павличка. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 583 с.
3. Савенець А. Поезія у перекладі: «українська» Шимборська: монографія. – Люблин-Житомир: Полісся, 2006. – 366 с.
4. Світовий сонет: Антологія / Пер., передм., довід. про авт. Д. Павличка. – К.: Дніпро, 1983. – 470 с.
5. Kasprówicz Jan. Wybór poezji. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańck: Zakład Narodowy imeni Ossolińskicc – Wydawnictwo, 1973. – 458 s.

Іван ЗИМОМРЯ

ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПРОСТОРИ

У статті зроблена спроба розкрити особливості рецепції поезії Дмитра Павличка у німецькомовному просторі крізь призму інтерпретацій Йони Грубера та Ірини Качанюк-Спех.

Ключові слова: переклад, інтерпретація, рецепція, Д.Павличко, Й.Грубер, І.Качанюк-Спех.

In the article the peculiarities of the reception in German-speaking area of the Dmytro Pavlychko's works are outlined through the prism of the Jona Gruber's and Irena Kachaniuk-Spiech interpretations.

Keywords: translation, interpretation, reception, Pavlychko D., J. Gruber, I.Kachanyuk-Spyeh.

В статье сделана попытка раскрыть особенности рецепции поэзии Дмитрия Павлычко в немецкоязычном пространстве сквозь призму интерпретаций Ионы Грубера и Ирины Качанюк-Спех.

Ключевые слова: перевод, интерпретация, рецепция, Д. Павлычко, И. Грубер, И.Качанюк-Спех.

У системі розвитку національного письменства, а також у процесі взаємодії національних літератур споріднених або неспоріднених народів особливу роль відіграють перекладні твори. При цьому розголос, який викликає у реципієнтів певна інтерпретація оригінального тексту мовою мети, не завжди адекватно віддзеркалює вагомість творчості конкретного письменника у контексті національної літератури. Прикладом може послужити не оцінений належною мірою за межами України доробок Володимира Винниченка (1880–1951), Миколи Хвильового (1893–1933), Павла Тичини (1891–1967), Василя Стуса (1938–1985). На ефективність рецепційного процесу в конкретно-історичному контексті впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Приміром, у ХХ столітті обставини розвитку австрійського національного письменства загалом були сприятливішими, якщо його порівнювати з поступом української літератури. Однак твори Адальберта Штіфтера, Густава Майрінка, Гуго фон Гофманнстала, Гайміто фон Додерера, Ганса Карла Артманна, Ільзе Айхінгер, Інгеборг Бахманн, Томаса Бернгарда, Норберта Гстрайна все ще не дійшли до українського читача у повному обсязі, у тім числі, у

перекладних інтерпретаціях. А це важливо для формулювання концептуальних засад у межах розгорнутої характеристики певного духовного ареалу на загальному тлі культурних практик. Адже міжлітературні національні зв'язки чи не найкраще віддзеркалюють реалії духовних змагань одного або кількох народів за окреслених історичних умов життя суспільства. У цьому зв'язку відрадно, що у ХХІ столітті творчість Дмитра Павличка досягла максимальної амплітуди результативного входження в іншомовне середовище, зокрема, у німецькомовний простір. Його визначальними ознаками постають урівноважені фази рецепційного процесу у поступальній динаміці: інформація – публікація – інтерпретація, а у сполучі з цим відбувається закономірний вияв *саморепрезентації* художнього доробку певного автора. І таким є Дмитро Павличко.

Твори Дмитра Павличка з'явилися книжковими виданнями у перекладах у Польщі, Болгарії, Білорусії, Росії, Португалії, Угорщині, Румунії, Естонії. Знаменний початок входження поезії Дмитра Павличка у німецькомовний простір було закладено у 60–70-х рр. ХХ століття. На цей період припадають інтерпретаційні спроби німецьких дослідників і популяризаторів української літератури Петера Кірхнера та Андреаса Райманна. Тоді ж ужинок автора вже хрестоматійної поезії «Два кольори» явив зацікавлення письменник і перекладач Йона Грубер (1908–1980). Зокрема, він відтворив німецькою мовою такі Павличкові вірші, як «Сучасна колискова» («*Modernes Wiegenlied*»), «Над морем» («*Am Meer*»), «Я тимчасовий» («*Vergänglich bin ich*»), «Впали на мене чари» («*Zauber schwebt zur Erde*»), «Живу, як той гірський потік» («*Dem raschen Bergbach gleich ich*»). Щоправда, до 2009 року ці інтерпретації залишалися у рукописній версії. Наприкінці 90-х рр. німецькомовні читачі отримали змогу ознайомитися з поезіями українського митця завдяки Ірині Качанюк-Спех, перу якої належать також вдалі трансформації мовою Гете поеми «Енеїда» [2] Івана Котляревського, драми-феєрії «Лісова пісня» [3] та драматичної поеми «Касандра» [4] Лесі Українки. А на зламі ХХ – ХХІ століть у Польщі побачила світ книжка під назвою «Київ у травні» [1]. Вона містить п'ятнадцять поезій Дмитра Павличка та відповідні перекладні тексти Богдана Задури (мова мети – польська) і Миколи Зимомрі (мова мети – німецька).

Процес рецепції твору за допомогою перекладу набуває природного засвоєння, а відтак – максимально можливого вияву інтенсивності, у першу чергу, тоді, коли відбувається в інших суспільних і національних умовах. У такому випадку він може перейняти нові самобутні риси, зберігаючи або ж втрачаючи при цьому внутрішні координати національної специфіки. Ідеться про безпосередню появу інтерпретацій у країні, реципієнтам якої вони адресовані. З цього погляду знаковим видається факт, що в одному з дрезденських видавництв підготована до друку збірка поезій Дмитра Павличка німецькою мовою під метафоричною назвою «Княгиня Європи» («*Europas Fürstin*»). Тут подано 111 оригінальних творів та їхні відповідники у перекладі Миколи Зимомрі та автора цих рядків (60 позицій), Ірини Качанюк-Спех (40 позицій) та Йони Грубера (11 позицій).

Докладний аналіз текстів мовою оригіналу й мовою мети однозначно свідчить про те, що перекладацька праця Йони Грубера розширила обрії рецепції творчості Дмитра Павличка загалом змістовним прочитанням усіх одинадцяти поезій. Тому наявність у добірці «Княгиня Європи» цих досі неопублікованих трансформацій – це позитивна ланка у процесі сприйняття української літератури у німецькомовному просторі. Щоправда, в особі Йони Грубера маємо представника українського письменства. Поету за призначенням, автору поетичних збірок «Геть з міста» (1938), «Сонце на порозі» (1940), «Розплющеними очима» (1968), «Світло життя» (1978), уродженцеві Буковини переважно вдалося зберегти паралельні конструкції як на рівні змістової величини, так і форми. Ось, приміром, звучання гранично сконденсованої Павличкової мислі, яка пронизує вірш «Мушу» («*Ich kann nicht anders*») в його інтерпретації:

Я мушу книжки читати,	Dass meine Augen nicht erblinden,
Щоб очі мої не осліпли,	Muss ich viele Bücher lesen,
Я розмовляти мушу,	Dass ich vor Kummer nicht verstumme,
Щоб з туги не оніміти,	Muss ich, Bruder, mit dir reden,
Я мушу почути пісню,	Dass ich vor Stille nicht ertaube,
Щоб не оглухнути з тиші,	Muss ich viele Lieder hören,
Я закохатися мушу,	Damit zu mir die Freude komme,
Щоб радість прийшла до мене,	Muss ich täglich mich verlieben,
Я друга побачити мушу,	Damit der Tag noch heller sei,
Щоб день мені був ясніший,	Muss ich einem Freund begegnen,
Я вірш написати мушу,	Damit das Herz mir nicht zerspringe,
Щоб серце не розірвалось,	Muss ich viel Gedichte schreiben,
Я працювати мушу,	Und arbeiten, arbeiten muss ich ständig,
Щоб не соромитись хліба,	Um das Brot ja nicht zu schänden,
Я мушу опівночі вмерти,	Muss tot um Mitternacht mich sehen,

Щоб рано воскреснути знов!

Um frühmorgens zu erstehen.

Перекладачеві можна висловити докір щодо порушення звукової організації оригіналу, допущення певних видозмін у його змістовому наповненні (наприклад, допасування до іменника «Kummer» (туга) слова «Bruder» (брат), відсутнього у Д.Павличка). Однак у цілому Й.Грубер доладно обрав стилістичний ключ, що й дозволило йому досягти ясності й чіткості поетичної думки.

У вірші «Зеленим вогнем береза» («Der Birken grüne Flamme») Й.Грубер віднайшов слова-еквіваленти, які повністю відповідають внутрішній текстовій структурі твору Д.Павличка. Відтак – мова перекладу характеризується збалансованістю й гармонійністю:

Зеленим вогнем береза, Як свічка, в полі горить. Ні вітер, ні блискавок леза Не можуть її погасить.	Der Birken grüne Flamme Loht kerzengleich am Rain, Nicht Wind noch Sturm vermag Zu löschen ihren Schein.
--	---

Коли сумовитим дзвоном Осіння блакить загуде, Те полум'я стане червоним І тихо на землю впаде.	Ertönt des Herbstes Klang Mit dumpfem Schallen wieder, So fallen die grünen Flammen Ganz rot zur Erde nieder.
---	--

Любове моя вогнекрила, Ти линеш в осінню даль. Та краще б тебе згасила Ненависть, а не печаль	Der Liebe Feuer schwingen, Die mir der Herbst durchschauert, Verkohlet lieber vor Hass, Als dass ihr vor Welken trauert
--	--

«У поезії Дмитра Павличка, – зазначає Микола Зимомря у післямові до збірки «Княгиня Європи», – сходиться чимало художніх антиподів – енергійних і багатограних на потужному інтелектуальному масиві. Публіцистично-виражальний пафос поезії Дмитра Павличка підпорядкований відчуттю міри, коли діють, за висловом Івана Франка, «закони понад власний темперамент», а «естетика понад власну хвиливу подобу». Суб'єктивність світоглядної позиції, самобутність поетового сприйняття життя творить те підґрунтя, що ускладнює завдання перекладачеві відтворити панорамність художнього мислення автора. Без сумніву, Й.Грубер впорався з викликом. Він створив цілісність образу, в якому зв'язки між формальними елементами тотожні оригіналові за розмаїттям контрастного зображення дійсності.

Вдумливим тлумачем поезій Дмитра Павличка виявила себе й Ірина Качанюк-Спех. Її перекладацьке чуття тонко настроєне на характерну поету ритмомелодику. При цьому вона вдало зберігає фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості конкретного вірша. Ілюстрацією може послужити поезія під назвою «Сльози» («Tränen»):

Все старіє: слова і рими, І кров, і слава, і можуть, Лиш сльози не стають старими – Вони народжуються й мруть.	Alles wird alt: Worte und Reime, Das Blut, der Ruhm und die Gewalt, Nur Tränen können niemals altern – Werden gezeugt und sterben bald.
---	--

Є поміж ними різні створи – Політики і вояки, Поети, шахраї, актори, – Та всі вони єретики.	Es sind verschiedene Geschöpfe – Soldaten und Politiker, Schauspieler, Gauner, Dichterköpfe, Doch allesamt Häretiker.
--	--

І та сльоза, котра лукавить І бреше, – спалюється вмиль; І та сльоза згоряє навіть, Що прагне людство освітити!	Die Träne, die als falsch erkannt, Die lügt, betrügt – verbrennt sogleich; Auch solche Träne wird verbrannt, Die Menschen die Erleuchtung reicht.
--	--

На якість відтворення сили поетичних образів позитивно впливає те, що перекладачка цілеспрямовано шукає у німецькій мові найбільш вдалі еквіваленти. Варто відзначити: у більшості перекладних варіантах перо І.Качанюк-Спех особливо рельєфно відшліфовує експресивність звучання містких рефлексій і ремінісценцій. У цьому легко переконатися, зіставляючи текст поезії «Якби я знав» («Hätte ich nur gewusst») мовою оригіналу та мовою мети:

Якби я знав, як тяжко ранило слово Моє, та не когось там, а мене; Забуло мною, вдарило раптово, Тупе, неначе вістря кам'яне.	Hätte ich nur gewusst, wie schwer ein Wort verletzt, Mein Wort, doch nicht die anderen, nur mich allein; Schon hatte ich's vergessen, es hat den Schlag versetzt, Stumpf, wie die Scheide von einem Schwert aus Stein.
---	---

Чому воно мене не вбило змаху, Warum hat es mich nicht gleich in den Tod getrieben,

Чому лиш висталяє на страму? Warum hat es mich blosgestellt, der Ehre mich beraubt?
Можливо, я писав його зі страху, Vielleicht habe ich es aus purer Angst geschrieben,
А може, вірив я колись йому? Oder hatte ich irgendwann an das Wort geglaubt?

Я смерті не боявся, та достоту Tod ängstigte mich nicht, doch war mir niemals klar
Не відав правди, був сліпий, як дим. Was Wahrheit wirklich ist, ich bin geblendet worden.
Якби ж я знав, яку страшну скорботу Hätte ich nur gewusst, wie schwer der Kummer war,
Несе життя, я вмер би молодим! Welchen das Leben bringt, ich wäre jung gestorben!

Як у перекладах Й.Грубера, так і І.Качанюк-Спех має місце консолідація тих властивостей індивідуальної художньої інтерпретації тексту, що додають творові мовою перекладу статус адекватного прочитання. Вони сприятимуть і одиничному (доробок Д.Павличка), і загальному процесові освоєння української літератури у німецькомовному просторі. Звідси – переконаність, що у поява Німеччині згаданої збірки «Княгиня Європи» зміцнить рецепцію творчості Дмитра Павличка як провідного носія української літератури у німецькомовному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павличко Д. Київ у травні. Поезії / Дмитро Павличко ; [переклад польською мовою: Богдан Задура; переклад німецькою мовою: Микола Зимомря; упоряд., передмова «Земля натхнена сонцем»: М.Зимомря]. – Кошалін: Intro-Druk, 2001. – 89 с.
2. Kotljarevs'kyj I. Aeneida / Ivan Kotljarevs'kyj ; [Deutsch von Irena Katschaniuk-Spiech ; hrsg. von Leonid Rudnytzky, Ulrich Schweier]. – München : Ukrain. Freie Univ., 2003. – 242 S.
3. Ukrajinka Lessja. Das Waldlied : Feerie in drei Akten / Lessja Ukrajinka ; [Deutsch von Irena Katschaniuk-Spiech]. – Lwiv : Verl.-Zentrum der Nationalen Iwan-Franko-Univ., 2006. – 219 S.
4. Ukrajinka Lesja. Kassandra : dramatische Dichtung / Lesja Ukrajinka ; [Übers. von Irena Katschaniuk-Spiech ; hrsg. von Ludger Udolph]. – Dresden : Thelem, 2007. – 277 S.

Наталія ТРЕФЯК

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЛІТЕРАТУРИ Й КІНЕМАТОГРАФІЇ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО ТА ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті простежено особливості взаємозв'язку літератури й кінематографії у творчій спадщині Миколи Вінграновського та Дмитра Павличка. Увага акцентується на таких творах Миколи Вінграновського, як „Низенько зав'язана” та „Рік з Довженком”, а також критичній статті Дмитра Павличка „Образ Довженка”.

Ключові слова: література, кінематографія, зорові та слухові ефекти, монтування кадрів.

This article deals with the peculiarities of correlation between literature and cinematography in the creative heritage of Mykola Vinhranovs'kyi and Dmytro Pavlychko. The attention is focused on such stories as “Lowly – Sied” and “A Year with Dovzhenko” and also on the critical article “The Image of Dovzhenko” by Dmytro Pavlychko.

Key words: literature, cinematography, visual and audial effects, shot assembling.

В статье прослежены особенности взаимосвязи литературы и кинематографии в творческом наследии Николая Винграновского и Дмитрия Павличко. Внимание акцентируется на таких произведениях Николая Винграновского, как „Низенько завязанная” и „Год с Довженком”, а также критической статье Дмитрия Павличка „Образ Довженко”.

Ключевые слова: литература, кинематография, зрительные и слуховые эффекты, монтирования кадров.

Питання взаємозв'язку літератури й кінематографії надзвичайно актуальне для сучасного літературознавства. Названа проблема є об'єктом дослідження таких науковців, як Лариса Брюховецька („Література і кіно: проблеми взаємин”) [Брюховецька 1988], Ніна Горницька („Кіно – література – театр: До проблеми взаємодії мистецтв”) [Горницька 1984] та ін. Кінематографію та синтетизм мислення як важливі чинники формування стильової неповторності авторів розглянуто у праці Арама Григоряна „Художній стиль і структура образу” [Григорян 1974].

Проблема взаємозв'язку літератури й кінематографії вирізняється і в критичній статті Дмитра Павличка, присвяченій творчому образу Олександра Довженка. Зокрема, дослідник зауважує, що „в кіно найбільше дав себе знати Довженків талант поета” [Павличко 2007: 348]. Прикметно, що Микола Вінграновський, будучи учнем Олександра Довженка, можливо, теж успадкував саме від свого вчителя цю неймовірну здатність взаємозбагачення та взаємодоповнення різних родів літератури кінематографічними художніми засобами. Оскільки у згаданій критичній Дмитра Павличка, присвяченій